

DÜNYA EKONOMİK KRİZİ VE TÜRKİYE: ANTAKYA AYAKKABI İMALAT SEKTÖRÜNDE BİR İNCELEME

İzzettin Ulusoy¹

Özet

2007 yılında ABD konut sektöründe başlayan küresel kriz, tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Krizin boyutlarının nereye varacağı ve nerede sonlanacağı net olarak bilinmemektedir. Uluslararası bankalar ve finans sektörüne bağlı reel sektörlerin iflas etmeleri, dünya çapında dev fabrikaların üretimlerini azaltmaları, işçi çıkarmaları ve iflas etmeleri dünyanın, 1929 Krizinden sonra en büyük krizle yüz yüze olduğunu gösteriyor. Bu krizde ekonomik küçülmenin beklenenden daha kötü olması, serbest piyasada yaşanan belirsizlikler, yatırımların durması, dövize bağımlı ülkelerin döviz sıkıntılarının artması, bu krizin ilk dalgasını oluşturuyor. ABD’de başlayan bu kriz tehdidi, artık küresel ekonomi ve istihdam sorunu olmuştur. Dünyanın 17. büyük ekonomisi olan Türkiye’de de krizin etkileri 2008 yılı son çeyreğinden itibaren ciddi biçimde hissedilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmada önce, dünyada yaşanan krizin başlama nedeni ve reel ve finans sektörüne etkileri, daha sonra Türkiye’ye etkileri incelenecektir. Son olarak bu krizin Antakya ayakkabı imalat sektörüne etkileri incelenecek ve sektörün krizden çıkış yolları analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Ekonomik Kriz, Küresel Kriz, Yüksek risk ve yüksek faizli kredi.

Abstract

The global crisis began in the USA in 2007 has affected the world in many respects. It is not known where the dimensions of the crisis will reach and where they will end. The bankruptcy of the reel sectors which are dependent on the international banks and the financial sectors, increased productions of large factories, their dismissing the workers and their going bankrupt show that the world is to cope with the greatest crisis after the crisis in 1929. In this crisis, the economic collapse's being worse than expected, the uncertainties in the liberal sector, decreases in the investments, the increased needs of foreign money of the countries dependent on foreign money constitute the first wave of this crisis. This threat of crisis began in the USA has now been a problem of unemployment and global economy. The effects of the crisis have begun to be seriously felt from the last quarter of 2008 in Türkiye which is the seventeenth great economy of the world.

In this study, firstly, the reason of the start of the crisis and its effects on the reel and financial sectors and then its effects on Türkiye have been investigated. Lastly, The effects of this crisis on Antakya Shoes Manufacture Sector have been investigated and the solutions for the crisis in this sector have been researched.

Key Words: Economic crisis, Global crisis, Sub-prime mortgage

---

¹ Yrd.Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi Hatay, iulusoy@mku.edu.tr

1. Giriş

Dünya yeni bir finansal dönemin içine girmiş bulunmaktadır. Yaşanılan küresel ekonomik kriz, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeleri derinden etkilemektedir. Dev tusunamiler, tüm dünyayı tehdit etmektedir.

2007 yılında ABD konut sektöründe başlayan ve küresel krize dönüşerek bütün dünyayı etkisi altına alan krizin boyutlarının nereye varacağı ve nerede sonlanacağı halen bilinmezliğini korumaktadır.

ABD’de 2007 ortasında patlayan gayrimenkul krizi 2008 yılında küresel bir finansal krize yol açmıştır. Tam olarak kesin bir tespit yapılamamasına rağmen genel olarak krizin oluşumunda etkili olan temel faktörler; finansal piyasaların liberalleştirilmesi, ABD’de hane halklarının borçluluğunun aşırı derecede artmış olması, düşük kredi değerliliğine sahip mortgage kredilerinde çok büyük artışlar yaşanması, mortgage kredisi alacaklarının yaygın bir şekilde menkul kıymetleştirilmesi, kredi derecelendirme kuruluşlarının mortgage kredisi alacaklarına dayalı menkul kıymetlere yanlış kredi notları vermeleri, küresel olarak tasarruf fazlası oluşması, ABD merkez bankası Fed’in genişletici para politikası izlemesi gibi nedenler sayılabilir.

Küresel krizin etkisiyle, Euro bölgesi yılın ilk çeyreğinde %4,6 ile 14 yıl sonra rekor oranda küçülmüş, Japonya, 1995 yılından sonra en büyük daralmayı yaşamıştır. ABD ise 40 yıl sonra en yüksek küçülme rakamları ile karşı karşıya kalmıştır.

Krizin ülkemize yansımaları konusu uzun zamandır üzerinde yoğun tartışmaların yaşandığı bir konuydu. Ancak bugün küresel krizin teğet geçeceği söylemi geride kalmış ve içinde bulunduğumuz krize vurgu yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye Ekonomisi’nin geçirmiş olduğu 1994 ve 2001 krizleri doğrudan mali sektörü etkilemiş olmasına rağmen, 2008 küresel krizi daha çok reel sektörü etkilemektedir. Dünya genelinde yaşanan likidite ve güven problemleri, doğrudan yabancı sermaye girişleri ve portföy yatırımları gibi kısa vadeli para hareketlerinin azalmasına neden olmuştur. Hükümetin kriz yönetiminde başarılı olması tüm sektörlerde özel sektörün krizi fırsata dönüştürmesinde büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

2-Dünyada ve Türkiye De Yaşanan Ekonomik Krizler

Bir ekonomik kriz daima bir refah döneminden sonra gelir. Başlıca özelliği, bir ekonomideki yükseliş hareketlerinin, yerini aniden iniş hareketlerine bırakmasıdır. Fiyatların hızlı düşüşü, üretim ve gelirdeki daralmalar buna örnektir. Bunlara işsizlik ve iflaslar eşlik eder, borsalar çöker.

XVIII. yüzyılda krizler harp, mâli spekülasyon, kıtlık gibi istisnai olaylara bağlı olarak meydana geliyordu. XIX. yüzyıldan itibaren ise krizler, kapitalist ekonomilere özgü olarak kendini göstermeye başladı.

Ekonomik Krizin Özellikleri:

Ekonomik Krizin genel özelliklerini; (DURA, 2008)

- Kriz bir “aşırı-üretim” olgusudur,
- Kriz “genel”dir ya da genelleşebilir niteliktedir,
- Kriz “dönemsel”dir ya da en azından “geri-dönüşlü”dür,
- Kriz kapitalist sistemin ayrılmaz bir parçasıdır, şeklinde sıralanabilir.

2.1- Dünyada Yaşanan Ekonomik Krizler

- 1929 Dünya Ekonomik Krizi (Büyük Buhran)

Birinci Dünya Savaşı sonucunda oluşan bu kriz, Avrupa ülkelerinin savaş sonrası ekonomik sorunları itibariyle, para sistemlerini, o zamanki altın karşılığı emisyon sistemi yerine karşılıksız para basımı yolunu tercih etmeleri krizin çıkış noktası olmuştur. Amerika’da oluşan servet birikimi, “balon” olarak yoluna devam etti ve somut kıymetli kağıtların geleceği öngörülmediğinden, hisse senedi fiyatları düşüşe geçti. Tüm dünyayı saran bu borsa çöküşü, milyonlarca insanı işsiz bırakıp üretimi durdurdu. Bu derin krizden çıkış politikaları ünlü İngiliz iktisatçı Keynes tarafından sağlandı.

-1948 Krizi

İkinci Dünya Savaşı’nın ekonomi üzerinde başlıca etkisi, silahaltına alınan bireylerin ve devlet harcamalarının çoğunun savunma giderlerine ayrılması, krizin çıkış noktası olmuştur.

1940 ve 1945 yıllarında bu silahlanma savaşı, tarım ve üretimi hiçe saymış ülkelerin milli gelirleri büyük oranda düşüş sergilemiştir.

-1974 Petrol Krizi

ABD'nin bu yıla kadar parasını altın karşılığı olarak basmaktan vazgeçmesi sonucu, doların değer kaybı sonucunda, dolar üzerinden işlem gören petrolün OPEC tarafından, petrol fiyatlarının altın karşılığı olarak işlem göreceğini ilan etmesi krizin çıkış noktası olmuştur. Bu dönemde geçmişte hiç olmadığı kadar (yaklaşık 4 kat) petrol fiyatlarının yükselmesi, üretime ve yatırıma, dolayısıyla talebe büyük darbe vurmuştur.

-1978 Krizi

Borçlanma kredilerinin faiz oranları bu dönemde düşürülmüş, bunun sonucunda ithalat ve tüketim hızlı bir yükseliş göstermiştir. Devletlerarasında bu kredilerden oluşan borç bütünü artış göstermiştir.

- 1997 Asya Krizi

Çıkış noktası Tayland olan krizin Uzakdoğu ve Rusya gibi ülkelere sıçraması krizi büyütüştür. Genel anlamda kriz, borçlanma yeterliliklerinde mali bir kuralın veya sistemin olmaması/yeterince işlememesi, uluslararası ekonomik kuruluşların bu yetersizliklere seyirci kalması olarak gösterilebilir.

- 2008 Küresel Ekonomik Krizi

ABD'de artan konut piyasası, bankaları bu piyasaya yöneltmiş ve özellikle orta kesim tüketiciye mortgage adı verilen yüksek risk yüksek getiri hedefleyen uzun vadeli konut kredisi arz etmişlerdir. Hatta bankalar aç gözlülükleri neticesinde, mevduatlarını aşan bir şekilde, Avrupa ve Asya'dan borçlanıp, kredi vermeyi sürdürmüşlerdir. Bu kredi sözleşmeleri, sermaye piyasasında menkul kıymetler haline getirilerek alınıp satılmaya başlanmıştır. Kredilerin geri ödenmelerindeki tıkanıklıklar, menkul kıymetleri elinde bulunduran kişilerin panikleri ve tüketicilerin iflasları krizi ateşlemiştir.

2.2- TÜRKİYE DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER

-1958 Krizi

Bu yıla kadar Türkiye'nin toplam 250 milyar doları aşan dış borçları, faizlerin ve en önemlisi anapara borçlarının nasıl ödeneceğine dair getirdiği endişeler krizin çıkış noktası olmuştur. Bu

yılda Türkiye tarihinde ilk kez moratoryum (bir ülkenin artık borçlarını ödeyemeyeceğini tek taraflı olarak ilan etmesi) ilan etmiştir.

-1986 Krizi

Bu yıl kamu harcamalarının artışı, özellikle bütçe açıklarını geçmişe oranla hiç olmadığı kadar artırmış (%150) olması, krizin çıkış noktası olmuştur. Merkez Bankası krize yönelik olarak kur sistemini yeniden yapılandırmaya çalışmıştır.

1994 Krizi

Bu dönemi oluşturan faktörler, geçmiş yıllar itibariyle bir birikim oluşturmuş ve bu yıl patlak vermiştir. Bu sorunlar kısaca; kamu kesimi borçları, TL'nin aşırı değeri, özel kesimin iç ve dış borçlara aşırı yüklenilmesi, enflasyon oranlarının % 100'lere çıkması, borç faizlerinin %400'leri aşmasıdır. Tüm bu sorunları çözmek için meşhur 1994 kararları alınmıştır.

-Kasım 2000 Krizi

Bu dönemde Türk Lirasının değer artışı devam ettiğinden dolayı ithalat artışı da devam etmiştir. İhracatın geri planda kalması, cari dengenin dış açık lehine bozulması, bu krizi tetiklemiştir.

-Şubat 2001 Krizi

Bu dönemde geçmiş yıldaki krizden ötürü banka ve finansal kurumlar önemli oranda negatif etkilenmiş ve bu yüzden çok sayıda banka iflas etmiştir.

3-Dünya Krizinin Çıkış Nedenleri

1636 yılında Amsterdam lâle piyasasında yaşanan krizden bu yana aynı türden krizler dünya üzerinde belirli aralıklarla yaşanmıştır. Amerika'da yaşanan çürük ipotek krizi ne bir ilktir ne de son olacaktır. Ancak, yapılabilecek olan, bu tür piyasa krizlerinin ekonomik bunalıma dönüşmesinin engellenmesidir(ERTUNA,2009:5).

2000'li yıllar boyunca başta petrol olmak üzere bütün emtia ve tarım ürünleri fiyatlarında büyük bir yükseliş gözlemlendi. Çin ve Hindistan gibi yüksek nüfuslu ülkelerde gözlenen ekonomik büyüme bu ürünlere olan talebi arttırdı ve fiyatların yükselmesine neden oldu. 2008 yılında gıda fiyatları tarihin en yüksek düzeylerine ulaştı. Altın ve petrol gibi

değerli maddeler de keza tarihinin en yüksek değerine ulaşırken, ABD dolarının değeri hemen hemen bütün diğer para birimleri karşısında önemli ölçüde düştü. Buna paralel olarak 2008 yılında Amerika Birleşik Devletlerindeki taşınmaz mal piyasasında (özellikle konut fiyatlarında) büyük bir düşüş yaşandı. (AYTULUN, Arif, 2009)

Yaşadığımız ekonomik bunalım, ABD’de finansal bir kriz olarak ortaya çıkmıştır. Borç maliyetinden daha hızlı artan gayrimenkul fiyatları, pek çok insanı ipotek mukabili borçlanmaya (mortgage) yöneltmiş, artan gayrimenkul talebi gayrimenkul fiyatlarını bu nedenle de kazanç beklentilerini daha da arttırmış, bu durum talebin daha da artmasına neden olmuştur. Bu fiyat artışları sürdürülebilir artışlar değildi. Fiyat artışları yavaşladığında kimi ipotek borçluları borçlarını ödeyemez duruma düşmüş, bu da “çürük ipotek” (subprime mortgage) krizini doğurmuştur (ERTUNA, 2009:5).

2007 yazında ABD’de başlayan ve 2008 Eylül ayında ABD’nin en büyük 4. Yatırım Bankası olan 158 yıllık Lehman Brothers’ın 600 milyar dolar borç ile iflasını açıklayarak batmasıyla etkisi bütün dünyaya yayılmaya başlayan kriz, 1929 Büyük Buhranından sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak tanımlanmaktadır.(Ünal, Kaya,2009:4)

4-Küresel Krizin 1929 Krizi ile Benzerlikleri ve Farklılıkları”

Küresel krizin boyutları ve nerede sonlanacağı konusunda henüz bir fikir birliği oluşmamakla birlikte, içinde bulunduğumuz ve yaşayarak öğrendiğimiz kriz ortamı sıklıkla Büyük Bunalım olarak adlandırılan 1929 krizi ile karşılaştırılmaktadır.

Ünlü iktisatçı Kenneth Galbraight 1929 büyük buhranının çok uzun süreli olmasını şu nedenlere bağlamaktadır(Ünal,Kaya,2009:9). Öncelikle o dönemde ABD’de çok kötü bir gelir dağılımı bulunmaktaydı. Toplam gelirin yaklaşık üçte biri yüzde beşlik bir kesimin elinde bulunmaktaydı. Krizin çıkması yeni yatırım harcaması yapan bu kesimin gelirlerinin çok hızlı erimesine ve yatırımların durmasına neden olmuştur. İkinci olarak şirket yapılanmalarının çok kötü olduğu görülmektedir. Özellikle holdinglerin faiz üzerine kurulu bir sisteme doğru kaymaları üretim odaklı olmaktan hızla uzaklaşılmasına ve yatırımların azalmasına neden olmuştur. Üçüncü olarak, 1929 yılı ABD’sinde çok fazla sayıda banka bulunmakta ve bankacılık sistemi çok zayıf bir yapıdaydı. Banka batışları domino etkisi yaratarak bütün bankacılık sektörüne yayılmış ve tasarrufların erimesine neden olmuştur. 1930’lu yıllar boyunca binlerce bankanın battığı ifade edilmektedir.

Krizin derinliğinin artması ve uzun sürmesinin bir diğer nedeni de ekonominin nasıl yönetileceğine dair bilgi eksikliğidir. O dönem piyasa ekonomisi inancının hüküm sürmesi ve tecrübesizlik, krize müdahale etmede çok geç kalınmasına neden olmuştur. Sonradan alınan önlemler de krizin daha da derinleşmesine neden olmuştur. Dengeli bütçe politikası hükümet harcamalarının kısılmasına neden olmuş, vergi indirimini olasılığını ortadan kaldırmıştır. İç üreticiyi korumak adına ithalat vergilerinin artırılması ise dış ticareti durdurma noktasına getirmiş ve özellikle tarım sektörünü çok büyük sıkıntıya sokmuştur.

Yine o dönemde FED, para arzını kısıarak, piyasalarda yaşanan nakit sıkıntısının daha da derinleşmesine neden olmuştur. Nakit sıkıntısı öyle bir boyuta ulaşmıştır ki, ABD’de bazı alışverişler takas yöntemi ile yapılır hale gelmiştir. FED’in bu politikası ayrıca deflasyonist etkiyi arttırmış ve krizden çıkışı zorlaştırmıştır.

1932 yılında Roosevelt’in “New Deal” adını verdiği yeniden yapılanma programı ile bankacılık sektöründen başlamak üzere alınan önlemler ve Keynesyen politikalar Büyük Buhrandan çıkışa giden yolu hazırlamıştır.

Bugün yaşadığımız krizi Büyük Buhrandan ayıran en temel farkların başında, dünyanın kriz ve krizle mücadele konusunda birçok tecrübeye ve bilgiye sahibi olması gelmektedir. Yaşanan krizin ve krizin sebeplerinin daha iyi analiz ediliyor olması, doğru politikaların uygulanma ihtimalini yükseltmektedir.

Bankacılık sistemine bakıldığında, sistemin çeşitli sıkıntılar yaşadığı ancak, banka batışlarının çok sınırlı olduğu görülmektedir. Devletlerin banka batışlarına izin vermeme yönünde politika geliştirmesi ve zorda olan bankaların kamulaştırılması, bankacılık sisteminde büyük çöküşler yaşanmasını ve tasarrufların yok olmasını engellemiştir. Ayrıca mevduatlara verilen garantiler bankalara hücum olmasını ve banka batışlarını engellemektedir.

Diğer yandan FED başta olmak üzere bugün merkez bankaları krize karşı aktif para politikası izlemekte ve piyasalara trilyonlarca dolar enjekte etmektedirler. Ayrıca faiz oranları hızla düşürülerek genişletici para politikası silahı sonuna kadar kullanılmaktadır. Büyük Buhran döneminin aksine bugün, dış ticareti azaltıcı hiçbir politika uygulamaya konulmamıştır. Krize karşı ortak hareket etme eğilimi, bilgi paylaşımının ve ortak politika üretiminin artmasına neden olmaktadır. Hükümetler denk bütçe yerine ekonomiyi canlandırıcı mali politikalar uygulamaktadır. Başta harcamaların artırılması olmak üzere, vergi indirimleri

ve zor durumdaki şirketlere destek gibi politikalarla, krizden çıkış için tüm ekonomik ve politik imkanlar kullanılmaya çalışılmaktadır.

Dünya ekonomisinin genel yapısına bakıldığında ekonomik entegrasyonun bugün çok daha yoğun olduğu görülmektedir. Özellikle finansal piyasaların birbirine çok fazla entegre oluşu krizin ilk önce finans sektörü üzerinden yayılmasına neden olmaktadır.

Ayrıca sermaye yoğunluğunun günümüzde çok daha fazla olması, ekonomiyi canlandırmak adına yapılan devlet yatırımlarının etkisini ve getirisini 1930'lu yıllara göre çok daha kısıtlı bir hale getirebilir. Dolayısıyla uygulanan Keynezyen politikaların eskisi kadar etkili olmama ihtimali bulunmaktadır.

Buna ek olarak, üretimin çok fazla uluslararasılaşmasının ve dünya ticaretinin ülke ekonomilerindeki yoğunluğunun 1930'lu yıllara oranla çok fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, bir yandan krizin reel sektör üzerinden ülkelere bulaşma hızının ve derinliğinin artması, diğer yandan ise krizden çıkışın daha hızlı olabileceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla uygulanan politikaların olumlu ve olumsuz dışsallıkları hem daha fazla hem de daha etkili bir yapı içermektedir. Büyük buhran yıllarından farklı olarak ülkelerin krizden bağımsız politikalarla tek başlarına çıkma ihtimali zayıf görünmektedir. Nitekim 1930'lu yıllarda olduğu gibi kapalı ekonomiye geçmek ve devlet yatırımları ile ekonomik büyümeyi sağlamak mümkün görünmemektedir(Ünal,Kaya,2009:10).

5- Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye Yansımaları

5.1-Finans Sektörü

Küresel bazda finans sektöründe ciddi sıkıntılar yaşanmasına ve risklerin hızla arttığı bir döneme rağmen Türk bankacılık sistemi güven veren ve istikrara katkı yapan bir performans sergilemektedir. Bankalar 2001 krizinden gerekli dersi aldıklarından dolayı, kredi verme konusunda titiz davranmaktadırlar. Ancak sadece bankacılık sisteminin sağlıklı işlemesi, sağlıklı bir piyasa ekonomisi için yeterli değildir. Reel sektör-bankacılık ilişkisinin mutlaka güçlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye de Dünya krizden negatif olarak etkilenmiştir. Fakat krizin Türkiye'ye etkileri sınırlı olmuştur. Böylesine büyük bir krizde Türkiye finansal sistemi sağlam kalabilmiştir. Türkiye bankacılık sektörünün likiditesi ve kârlılığı limitlerin oldukça üzerindedir. Türk bankacılık sektörünün 1994 ve 2001 krizleri sırasındaki performansı göz önüne alındığında,

bankacılık sektörünün böylesi bir krizde ayakta kalabilmesi oldukça ilginç bir durumdur(Bastı,2008:89).

Türkiye 2001 krizi sonrası oldukça sağlamlaştırılmış sermaye yeterlik rasyosuna sahip güçlü bankacılık sistemi, sağlam kamu maliyesi, düşük kamu net dış borcu ve izlediği sıkı disiplinle yoluna devam etmiştir. Bu nedenle Türkiye küresel bankacılık krizinden kaynaklanmayan, daha çok ulusal nitelikte olan ve düşük büyüme hızı ve çift haneli enflasyon olarak görülen bir kriz yaşamaktadır(Batirel,2008:1).

5.2-Reel Sektör

Mortgage sisteminin Türkiye’de yeni bir yapılanma olduğu, hedge fonların ya da fiyatlama çok zor türev ürünlerin henüz çok agresif olarak kullanılmadığı sistemimiz, bu nedenle bu krizden biraz daha az yara almıştır. Ancak reel sektör, Finans kurumları kadar şanslı olmamaktadır. Küresel kredi musluklarının kısılması, kredi maliyetlerinin artışı, yurtdışı pazarların daralması gibi daha birçok nedenden ötürü reel sektör büyük kayıplar yaşamıştır. Bu kayıp, ülkemiz makro ekonomik göstergelerine de yansımıştır. Büyüme, işsizlik ve enflasyon rakamları, ülkemizin büyük çapta bir daralmayla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Enflasyon, fiyatlama riski, işsizlik gibi sorunlar ile mücadele etmek zorunda kalan şirketler, maliyetlerin artmasının yanında dış talep eksikliği ile de mücadele etmek zorunda kalmışlardır(Kaya,Nal:2009:6-7).

2008 de GSYH daki artış %0.7 olurken, bu oran 2009 da %-4.7 olmuştur. Ekonominin belkemiği olan sektörlerden; İmalat sanayi % 7,2, İnşaat % 16,3,Ticaret % 10,4, Ulaştırma % 7,1 oranında küçülmüştür(TUİK.2010).

Küresel krizin etkisiyle 2009 yılında ihracatımızın bir önceki yıla göre %22 azalarak 102.129 Milyar \$ olurken, ithalatımız da % 30 azalarak 140.926 milyar \$ a düşmüştür. Bu düşüş, ihracatın ithalatı karşılama oranını aynı dönem için 65.4 ten 72.5’e çıkarmıştır(DTM,2010:1). Bu durumun tek iyi yanı, ithalatımızın ihracatımızdan çok daha hızlı düşmekte olması, dolayısıyla dış ticaret açığımızın da hızla kapanmasıdır.

Türkiye Ekonomisi’nin geçirmiş olduğu 1994 ve 2001 krizleri doğrudan mali sektörü etkilemiş olmasına rağmen, 2008 küresel krizi reel sektörü etkilemektedir.

Krizle birlikte bütün dünyada olduğu gibi işsizlikte de bir artış yaşanmıştır. Dış talepte yaşanan çöküşle birlikte imalat sanayi üretimi daralmıştır. Bu da işsizliğe yansımıştır. 2007 yılında yüzde 10,3 olan işsizlik oranı, 2008 yılında yüzde 11'e yükselmiştir. 2009 yılı Temmuz ayı itibarıyla bu oran yüzde 12,8 düzeyinde seyretmektedir(Şimşek,2009:10).

6-ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Araştırmada, yaklaşık 20.000 kişiye istihdam imkânı sağlayan ve Türkiye erkek ayakkabı talebinin yaklaşık %40'ını karşılayan Antakya ayakkabı imalat sanayi işletmelerinin krize ilişkin görüşleri, krizin sektöre etkileri ve kriz çözüm önerileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın evreni, Hatay il merkezi Antakya'da faaliyet gösteren 612 ayakkabı imalatı işletmesinden, rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 127 işletmeden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak ilgili yazın ve geçmiş çalışmalar taranarak geliştirilen 47 soruluk bir anket kullanılmıştır. Ankette imalat sanayi işletmelerinin genel özelliklerinin belirlenmesine yönelik 9 soru, işletmelerin krizle ilgili görüşlerini belirlemek için 6 soru, krizin etkilerini belirlemek üzere 19 soru ve kriz çözüm önerilerini belirlemek için 13 soru sorulmuştur. Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak SPSS programında çeşitli istatistiksel incelemelerden geçirilmiştir.

Hazırlanan 47 soruluk anketin tümüne uygulanan Alpha güvenirlik testi sonucu 0.62 olarak bulunmuştur. Ankette kriz etkilerinin ölçülmesinin hedeflendiği bölümdeki 19 soruluk kısmın güvenirliği ise 0.67 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre uygulanan anketlerin güvenilir olduğu söylenebilir.

Araştırmada, 2008 yılı dünya ekonomik krizinin Antakya ilindeki işletmelere etkisini belirleyebilmek için uygulanan ankette elde edilen verilerin öncelikle frekans ve yüzdeleri hesaplanmıştır.

7. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

7.1. İşletmelerin Genel Özellikleri

Tablo 1: İşletmelerin Genel Özellikleriyle ilgili Bulgular

Ankete cevap verenlerin unvanları	N	%
Fabrika müdürü	27	21
Ürün yöneticisi	28	22
Ar-Ge yöneticisi	09	07
Bilgi işlem yöneticisi	07	06
Pazarlama yöneticisi	14	11

	Yönetim kurulu üyesi	09	07
	Diğer	32	25
İşletme sahibinin yaş durumu		N	%
	20-30	06	05
	31-40	45	36
	41-50	43	34
	51-60	27	21
	61 ve üstü	02	02
Eğitim durumu		N	%
	İlkokul	26	21
	Ortaokul	29	23
	Lise	33	26
	Meslek lisesi	10	08
	Yüksekokul	12	09
	Fakülte	08	06
	Yüksek lisans	08	06
İşletmelerde çalışanların sayısı		N	%
	1 ile 10 arası	49	39
	11 ile 25 arası	17	13
	26-40 arası	33	26
	41-60 arası	17	13
	61 ve üstü	06	05
Kaç yıldır faaliyet göstermektediriniz?		N	%
	0-2 yıl arası	05	04
	3-5 yıl arası	09	07
	6-8 Yıl arası	25	20
	9-11 yıl arası	22	17
	12 yıl ve üstü	65	52
Pazar Durumu		N	%
	Yalnızca yurtiçi	34	27
	Yalnızca yurtdışı	35	28
	Her ikisi	57	45
Fikri mülkiyet hakkı		N	%
	Patent	38	30
	Endüstriyel tasarım	16	13
	Ticari marka	32	25
	Telif hakkı	00	00
	Hiç birisi yok	36	29
	Cevap yok	04	03
Kalite belgesi (ISO, TSE, vd.)		N	%
	Var	30	24
	Yok	69	55
	Başvuru yaptık bekliyoruz	27	21
Ürün tasarımı nerede yapıyor?		N	%
	Kendi bünyemizde	27	21
	Yurt içinden temin ediliyor	41	32
	Yurt dışından temin ediliyor	12	09
	Hepsi	46	36

Araştırmaya katılan işletmelerde Ankete cevap verenlerin %25'i diğerleri seçeneğini, %22'si ürün yöneticisi, % 21'i fabrika müdürü, %11'i pazarlama yöneticisidir. Buna göre, anketi cevaplayanların çoğunluğu işyeri sahipleri (diğer seçeneği) dir diyebiliriz. Bilindiği gibi küçük işletmelerde işletme sahipleri birçok pozisyonu birlikte idare etmektedirler (fabrika müdürü., pazarlama yöneticisi gibi).

Araştırmaya katılan işletme sahiplerinin %36'sı 31-40 yaş grubunda, %34'ü 41-50 yaş grubunda, %21'i 51-60 yaş grubundadır. Buna göre, Antakya ayakkabı imalat sanayindeki işletme sahiplerinin çoğunlukla orta ve üst yaş grubunda oldukları, bunun da işletmelerin köklü bir geçmişe sahip olduklarına işaret ettiği söylenebilir.

Araştırmaya katılan ve anketi cevaplayan işletmecilerin eğitim durumları; %26 Lise mezunu, %23 ortaokul mezunu, %21 ilkokul mezunu ve %8 meslek lisesi mezunudur. Yüksek okul, fakülte ve lisansüstü mezun sayısı toplam %21 olduğuna bakılırsa ildeki işletmecilerin eğitim durumu çoğunlukla ortaöğrenim düzeyindedir denilebilir.

Araştırmaya katılan işletmelerde çalışanların sayısı açısından bakıldığında %39'u mikro işletme, % 42'si küçük işletme ve %18'i orta büyüklükteki işletmedir.

Araştırmaya katılan işletmelerin %52'sinin bu sektörde 12 yıl ve üstü yılda çalışıyor olması, bu sektörün Antalya da köklü bir geçmişi olduğunun göstergesidir.

Araştırmaya katılan işletmelerin pazar durumlarına batlığımızda yalnızca yurtiçine üretim yapanlar %27, yalnızca yurtdışı %28, her iki pazar için üretim yapanların oranı %45'tir. Yurtdışına üretim yapan firma sayısının %73 gibi yüksek bir rakama çıkması, Antakya'daki bu sektörün Türk ekonomisine katma değerinin oldukça yüksek olduğunun bir göstergesidir.

Firmalar fikri mülkiyet hakları açısından incelendiğinde patent alanların oranı%30, ticari marka sahibi olan firmaların oranı ise %25, fikri mülkiyet hakkı olamayanların oranı ise % 29'tur. Oranlara göre ürünlerin piyasada güçlü rekabet kazanmaları için ticari marka olmak ve patent almak için kaliteye daha fazla önem vermeleri gerekir.

Aynı şekilde işletmelerin ancak %24 ünün kalite belgesi olduğu görülmüştür. Burada da yine kalite sorunu ortaya çıkmaktadır.

İşletmelerin ürün tasarımlarını nerede yapıyorsunuz sorusuna kendi bünyelerinde yapanların oranı %21, Yurtiçinde yapanların oranı %31, Yurtdışında yapanlar %9 ve Hepsinde yapanların oranı %36 çıkmıştır. Burada dikkat çeken kendi bünyelerinde tasarım

yapanların çok düşük çıkmasıdır. Bunun en önemli nedeni, Hatay da bulunan Mustafa Kemal Üniversitesi bünyesinde ayakkabı tasarımı bölümünün olmaması gelmektedir. Bölgede dışında gelen tasarımcılar ise çok yüksek ücret talep etmelerinden dolayı sektörde az sayıda istihdam edilmektedir.

7.2. Krizle ilgili İşletmelerin Görüşleri

Kriz nedeni	N	%
Teknolojik yetersizlikler	16	13
Yasal değişiklikler	15	12
Yönetici yetersizliği	13	10
Örgütsel sorunlar	11	09
Planlama yetersizliği	04	03
Nakitle çalışma eğilimi	10	08
Kriz öncesi kredi almış olmak	21	17
Küresel piyasaların etkisi	36	29
Krizden çıkış için alınması gerekli önlemler	N	%
İşletme yönetimini değiştirmek	20	16
Maliyeti düşürmek	32	25
Pazar geliştirmek	45	36
Ürün ve Pazar değiştirmek	29	23
Kriz döneminde uygulanan strateji	N	%
İhracata yönelme	46	36
Tedarikçi değiştirme	16	13
İthalata yönelme	08	06
Başka alıcılara yönelme	56	44
Kriz döneminde satış karlılığında yaşanan düşüş oranı	N	%
% 0-20 düştü	19	15
%21-40 düştü	48	38
%41-60 düştü	15	12
%61 ve üstü düştü	41	33
Cevap yok	03	02
Kriz dönemi karşılıksız çek ve protestolu senetlerin satışlara oranı	N	%
% 0-20	30	24
%21-40	28	22
%41-60	38	30
%61 ve üstü	30	24
Kriz döneminde en çok düşüş yaşanan piyasalar	N	%
Yurt içi piyasada	46	37
Yurtdışı piyasada	14	11
Her ikisinde de	39	31
Hiçbirisinde	27	21

Ankete katılan işletmelerin % 46 gibi büyük bir çoğunluğu, krizin nedenini küresel krize bağlanmışlardır.

Krizden çıkış için alınması gerekli önlemler sorusuna %25'i maliyeti düşürmek, %36 sı pazar geliştirmek ve %23'ü ürün ve pazar değiştirmek şeklinde cevap vermişlerdir. Bu oranlar, ayakkabı sektörünün kriz koşullarına adapte olmak için bundan böyle yeni pazarlara açılmak ve maliyeti düşürücü ölmeler alacaklarının bir göstergesidir.

Ankete katılan işletmelerin kriz döneminde uygulanan strateji ye bakıldığında, % 36 ihracata yönelme, %13 tedarikçi değiştirme, ithalata yönelme %6 ve başka alıcı kitlesine yönelme %44 çıkmıştır. Başka alıcı kitlesine yönelme ve İhracata yönelme oranlarının yüksek çıkması sektörün krizin etkisini kısa zamanda atacağıının göstergesidir.

Ankete göre, kriz döneminde en çok düşüş % 37 ile iç piyasada yaşanmıştır. Dış piyasadaki düşüş oranının %11 olması ürünün ihracat potansiyelinin yüksek olduğunun göstergesidir.

7.3. Krizin Etkileri

Kriz döneminde işletmeniz herhangi bir zarara uğradı mı?	N	%
Evet	83	66
Hayır	21	17
Kısmen	22	17
Kriz ortamı yeni yatırım şansı getirdi mi?	N	%
Evet	44	35
Hayır	81	64
Kısmen	01	01
Önceden hazırlanmış bir kriz yönetim planı ve kriz ekibiniz var mı?	N	%
Evet	42	33
Hayır	76	60
Kısmen	06	05
İhracat yapıyorsanız, kriz ihracatınızı azalttı mı?	N	%
Evet	32	25
Hayır	41	33
Kısmen	13	10
Cevap yok (ihracat yapmıyor)	40	32
Üretim maliyetlerinizde bir artış oldu mu?	N	%
Evet	45	35
Hayır	69	55
Kısmen	06	05
Cevap yok	06	05
Kriz döneminde siparişlerinizde iptal oldu mu?	N	%
Evet	57	45
Hayır	48	38
Kısmen	21	17
Herhangi bir banka ile kredi anlaşması yaptınız mı?	N	%
Evet	41	33
Hayır	77	61
Kısmen	08	06
Kriz döneminde üretim miktarında azalma oldu mu?	N	%

	Evet	65	52
	Hayır	41	32
	Kısmen	20	16
Kriz döneminde işçi çıkardınız mı?		N	%
	Evet	48	38
	Hayır	57	45
	Kısmen	21	17
Kriz döneminde yeni işçi aldınız mı?		N	%
	Evet	20	16
	Hayır	98	78
	Kısmen	07	06
Fason üretim yapıyor musunuz?		N	%
	Evet	42	33
	Hayır	73	58
	Kısmen	11	09
Sektör olarak devletten yeterince destek aldığınıza inanıyor musunuz?		N	%
	Evet	20	16
	Hayır	101	80
	Kısmen	05	04
Promosyon, fırsat kampanyaları ve vergi indirimi gibi önlemlerin krizi aşmada etkili olduğuna inanıyor musunuz?		N	%
	Evet	32	25
	Hayır	68	54
	Kısmen	26	21
Rakiplerinize göre krizden karlı çıktığınıza inanıyor musunuz?		N	%
	Evet	36	29
	Hayır	62	49
	Kısmen	28	22
Muhtemel kriz durumlarına karşı, işletme içi ve dışı birimleri doğru ve düzenli bir biçimde bilgilendirecek iletişim kanallarınız var mı?		N	%
	Evet	33	26
	Hayır	76	60
	Kısmen	17	14
Kriz dönemlerinde merdiven altı imalatların satışlarınızı olumsuz etkilediğine inanıyor musunuz?		N	%
	Evet	75	59
	Hayır	22	18
	Kısmen	29	23
Gümrük kapılarında yaşanan sorunlar ihracatınızı olumsuz etkiledi mi?		N	%
	Evet	58	46
	Hayır	24	19
	Kısmen	08	06
	Cevap yok	36	29
Uzakdoğu ürünleri satışlarınızı olumsuz etkiledi mi?		N	%
	Evet	85	68
	Hayır	19	15
	Kısmen	22	17

Ankete katılan işletmelerin %66'sı krizden zarara uğradıklarını, % 64'ünün kriz ortamında yatırım şansı bulamadıklarını, % 60'ının önceden hazırlanmış kriz yönetim planı ve kriz ekiplerinin olmadığı görülmüştür.

İhracat yapan işletmelerin krizden %33 ünün etkilenmediği, %55 gibi büyük çoğunluğun kriz döneminde üretim maliyetlerinde artış olmadığı görülmüştür.

İşletmelerin %38 inde sipariş iptallerinin olmadığı, %52'sinin üretim miktarında azalma olduğu, %45'inde işçi çıkarma yaşanmadığı, %80 oranında işletmenin sektör olarak devlet desteği almadıkları, %60'ının olası krizlere karşı erken uyarı iletişim kanallarının bulunmadığı görülmüştür.

Yine işletmelerin bu dönemde sektör içinde merdivenaltı imalatların satışlarını olumsuz etkilediklerine inanan firmaların oranı %59, Uzakdoğu ürünlerinin satışlarının olumsuz etkilediğine inanan firmaların oranı ise % 69 gibi büyük bir oran çıkmıştır.

7.4. Krizin için işletmecilerin çözüm önerileri

Yapılması planlanan ayakkabıcılar sitesinin üretimizi artıracığına inanıyor musunuz?	N	%
Evet	98	78
Hayır	12	09
Kısmen	16	13
MYO Ayakkabı Tasarım bölümünün açılmasını yararlı bulur musunuz?	N	%
Evet	97	77
Hayır	20	16
Kısmen	09	07
Ar-Ge harcamalarına kaynak ayırmayı düşünüyor musunuz?	N	%
Evet	63	50
Hayır	39	31
Kısmen	24	19
Krizden çıkmak için üretimi durdurmayı düşünüyor musunuz?	N	%
Evet	31	25
Hayır	77	61
Kısmen	18	14
Devlet desteği krizi aşmak için yeterlidir?	N	%
Evet	35	28
Hayır	68	54
Kısmen	23	18
Antakya'ya uçak seferlerinin yapılmasını faydalı buluyor musunuz?	N	%
Evet	91	72
Hayır	28	22
Kısmen	07	06
SSK pirimi ve diğer vergilerin düşürülmesinin krizin etkisini azaltacağına inanıyor musunuz?	N	%
Evet	77	61
Hayır	31	25
Kısmen	11	09
Cevap yok	07	05
Milletvekillerinizden sorunlarınızın çözümü için etkin rol oynamalarını bekliyor musunuz?	N	%
Evet	78	62
Hayır	26	21

	Kısmen	22	17
Türkiye-Suriye arasındaki vizelerin kaldırılmasının sektörünüze fayda getireceğine inanıyor musunuz?	N	%	
	Evet	79	63
	Hayır	24	19
	Kısmen	23	18
Gümrük kapılarında yaşanan sorunların çözülmesini yararlı buluyor musunuz?	N	%	
	Evet	85	68
	Hayır	13	10
	Kısmen	28	22
	Toplam	126	100

Ankete cevap verenlerin %78'i yapılması planlanan ayakkabıcılar sitesinin üretimlerini artıracıklarına inanmaktadırlar. Diğer yandan MKÜ 'ye bağlı Meslek Yüksekokullarında ayakkabı tasarım bölümünün açılmasını yararlı bulanların oranı %77 çıkmıştır.

İşletmelerin %50 si AR-GE harcamalarına kaynak ayırmaya sıcak bakarken, %61'i krizden çıkmak için üretimi durdurmayı düşünmemektedir.

Krizden çıkmak için devlet desteğinin yetersizliğini savunanların oranı %54 iken, SSK primi ve diğer vergilerin düşürülmesinin krizin etkisini azaltacağına inanıyor musunuz? Sorusuna evet diyenlerin oranı %61 'dir. Hatay milletvekillerinin sektör sorunlarını çözmeye etkin rol oynamalarını bekleyenlerin oranı % 62 çıkmıştır.

Diğer yanda, Türkiye-Suriye arasındaki vizeleri karşılıklı olarak kaldırılmasının ayakkabı imalat sektörüne fayda sağlayacağına inananların oranı % 81 bulunmuştur.

Aynı şekilde gümrük kapılarında yaşanan sorunların çözülmesini yararlı bulanların oranı % 80 bulunmuştur.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bugün yaşadığımız Dünya ekonomik krizi, tüm dünyayı etkisi altına alan çok şiddetli bir krizdir. Dünya ekonomisi, işsizlik ve durgunluk problemiyle mücadele etmektedir. ABD ve Japonya gibi dev ekonomiler bile tarihin en büyük işsizlik oranlarıyla karşı karşıyadır.

Yaşanan krizden Türkiye ekonomisi de nasibini almış, 2008 ve 2009'un son çeyreğine kadar her sektörde derin durgunluklar gözlenmiştir. 2009'un son çeyreğinden başlayarak 2010 yılı başından itibaren kriz şoklarının atılması hız kazanmaya başlamıştır.

Ancak yine de bu kriz sonrasında dünya ekonomisinin artık 2007 öncesi “mutlu” günlerine dönmesi çok zor gözüküyor.

Bu krizin bir diğer temel nedeni olan ülkeler, kıtalar ve sınıflara arasında gelir eşitsizlikleri giderilmedikçe ve ekonomi reel üretim üzerinde yapılandırılmadıkça krizden geçici olarak çıkılsa da, yaşadığımız dönemi yeni küresel kriz dönemlerinin izlememesinin hiçbir garantisi yoktur.

Bu çalışmada krizden Antakya Ayakkabı İmalat Sektörü de negatif etkilendiği görülmüştür. Krizin hızla atlatılması için ayakkabı imalat işletmelerine yönelik bazı sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda sıralanmıştır.

Bulgularımıza göre sektör, finansman desteğinden yeterince faydalanamıyor. Sektörün kısa zamanda teşvik kapsamına alınması gereklidir.

Sektörde nitelikli eleman sıkıntısı sürmekte, özellikle ayakkabı tasarımı konusunda Üniversite ile Sektör arasında hizmet içi eğitime öncelik verilmelidir.

Son yıllarda Hükümetin komşularımızla sıfır sorun politikasının hayata geçmesiyle başta Suriye olmak üzere bazı Ortadoğu ülkelerinde karşılıklı vize kaldırılmaları, Suriye sınırında iki kapısı olan Antakya ya büyük dış pazar şansı getirmiştir. Bu gelişme, Rus pazarına odaklı Antakya Ayakkabı imalatının artık Ortadoğu odaklı pazara kayması, sektör için can simidi olmuştur.

Diğer yandan, Antakya ayakkabı sanayi işletmelerinde dış dünya rekabet edecek potansiyel ve birikim vardır. Ancak, işletmelerde markalaşma, çağdaş yönetim teknikleri, modern finansman tekniklerini kullanma, kriz şoklarına karşı krizi yönetilebilir bir süreç olarak algılama gibi konularda hala büyük eksikliklerin olduğu bir gerçektir.

Bütün bu olumsuzlukların giderilmesi için başta Antakya Ayakkabıcılar Odası olmak üzere, Sanayi Odaları ve kamu birimleriyle ildeki Mustafa Kemal Üniversitesi'nin aktif işbirliği, kalifiye eleman ve bilgi paylaşımı konularında işletmelere katkı sağlayacak oluşumlar bir an önce hayata geçirilmelidir. Bu konu, Antakya da istihdama önemli katkı sağlayan ayakkabı sektörü için büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- AYTULUN, Arif(2009) Krizde ve Gelecekte Dünya ve Türkiye Ekonomisi,
<http://www.iktisadidayanisma.com/sifresiz-bolum/25-04-2009-krizde/-Krizde.doc> 25-04-2009
- BASTI ,Eyup;(2009),” 2008 Global Financial Crisis And The Turkish Financial System”
Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,18(2),ss.89-103)
- BATIREL, Ömer Faruk.(2008),” Global Ekonomik Kriz ve Türk Kamu Maliyesi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar, 7(13), ss.1-9
- Dış Ticaret Müsteşarlığı,”Dış Ticaret Değerleri”, [http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload EAD /IstatistikDb/eko02.xls](http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/IstatistikDb/eko02.xls) , 2010
- DURA Cihan(2008)“Ekonomik Kriz Nedir, Özellikleri Nelerdir, Nasıl Gelişir?” 18 Aralık 2008, <http://www.timeturk.com/Dunya-finans-krizi-nedir-31015-haberi.html>
- EĞİLMEZ,Mahfi (2008) Küresel Finans Krizi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ERTUNA Özer “Krizden Alınacak Dersler”,Financial Post, Okan Üniv. Finans Dergisi Mayıs-2009 Yıl:1 Sayı:1
- KAYA Gamze, NAL Selçuk(2009), “Küresel Kriz ve Türkiye Yansımaları”, Okan Üniversitesi Financial Post, Mayıs 2009, 1(1), ss.6-7
- KAZGAN,Gülten, (2002) Türkiye’de Ekonomik Krizler: (1929-2001) Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İrdeleme, DEGEV-Türkiye İş Bankası
- Oecd Economic Outlook November 2008 www.oecd.com
- ŞİMŞEK,Mehmet,” 2010 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması”, <http://www.maliye.gov.tr/basin/aciklama/2010-PLAN%20BUTCE-MERKEZI%20YONETIM.basilan.doc>, 26 Ekim 2009
- TEKİN, Mahmut ve Muammer ZERENLER; (2008). İşletmelerde Kriz Yönetimi, Selçuk Üniv. Yayınları, Konya.
- TUİK, “Gayri Safi Yurtiçi Hasıla IV. Dönem: Ekim, Kasım, Aralık / 2009”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6219>, 2010
- ÜNAL Ali, KAYA Hüseyin(2009) Küresel Kriz ve Türkiye, Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi, İstanbul